

Prawicowy populizm to polityczny fenomen, który w ostatnich latach stał się obiektem zainteresowania politologów i socjologów. Sukcesy wyborcze radykalnych partii w Europie Zachodniej oraz Europie środkowo – Wschodniej stały się impulsem do dyskusji na temat ksenofobii, rasizmu, nacjonalizmu, a także ograniczeń i kryzysu liberalnej demokracji. O OŚRODEK MYŚLI SPOŁECZNEJ IM. F. LASSALLE'A także bierze aktywny udział w tej europejskiej debacie.

Michał Syska, dyrektor OMS im. F. Lassalle'a, uczestniczył 4 maja br. w konferencji „Right-Wing Populism In Central Europe – Changing Democracies?”, która odbyła się w Poczdamie (Niemcy) z inicjatywy Heinrich Boell Foundation. Podczas konferencji wygłoszono następujące referaty:

Prof. Hans-Gerd Jashke (Berlin School of Economics and Law): What is Right-Wing Populism?

Prof. Jiri Pehe (The New York University, Praga): Do Modern Media Contribute to the Rise of Right -Wing Populism?

Prof. Klaus Bachmann (Uniwersytet Wrocławski, SWPS Warszawa): Right-Wing Populism in Central Europe

Michał Syska (Ośrodek Myśli Społecznej im. F. Lassalle'a): Right-Wing Populism in Poland: Opportunities for the Civil Society

Grigorij Meseznikov (Bratysława): Right-Wing Nationalism and Populism in Slovakia

Prof. Pierre Kende (CNRS, Paryż): Is Hungary from now in hands of Populists?

Peter Siller (Goethe - University, Frankfurt n/Menem): Challenges to the Western Democracies

Prawicowemu populizmowi kryzysowi lewicy poświęcony był także referat Michała Syski („Odpowiedzialność za państwa bezpieczeństwa”) wygłoszony podczas konferencji „Czy społeczeństwo obywatelskie może być niesprawiedliwe” zorganizowana przez Stowarzyszenie im. I. Daszyńskiego i Ruch Społeczny „Praca-Pokój-Sprawiedliwie” 30 stycznia 2010 roku w Warszawie. Referaty wprowadzające do dyskusji wygłoszili także: prof. Maria Szyszkowska oraz dr Ryszard Piotrowski.

Poniżej znajdują Państwo zapisy obu wystąpień

„RIGHT-WING POPULISM IN POLAND: OPPORTUNITIES FOR THE CIVIL SOCIETY” by Michał Syska

Stanisław Tymiski is considered to be the first populist to arise from the Central-European democracies of the former Communist Bloc. A completely unknown businessman living in South America, he entered the second round of the 1990 presidential election in Poland together with Lech Wałsa, the legend of the “Solidarność” movement. Among the candidates who lost to him was Tadeusz Mazowiecki, the first non-communist prime minister after the Second World War.

Many of those who, with great surprise, witnessed Tymiski's victory, believed that this populist act of extravagance was but an embarrassing mishap, one which would be impossible to repeat at a time when the Polish democracy would be growing in strength along with the stabilisation of the new party system.

Despite of that, fifteen years later, a coalition of three parties using populist discourse formed the new Polish government: the conservative Prawo i Sprawiedliwość (Law and Justice), the nationalist-catholic Liga Polskich Rodzin (League Of Polish Families) and the Samoobrona (Self-Defence), a formation representing agrarian populism and employing an eclectic political programme.

Does this make Poland special when compared to other European countries?

I personally think not.

On the contrary, Poland is at the front line of worldwide political processes. The changes in Poland actually occur faster and to a greater degree.

The right-wing populism in Poland has the same traits as populism in Western Europe:

? It acts on behalf of “the people”, who epitomise national and moral values,

? It considers the corrupted, nihilist, egoistic and cosmopolitan “elites” to be the opposite of “the people”,

? It undermines the liberal principles of democracy,

? It confronts the so-called populist democracy, based on the dominance of the majority, with constitutional democracy, that is one defending the rights of minorities and abiding the principle of checks and balances in the separation of powers model,

? It calls for increasing the authority of the executive branch,

? It mobilises its voters through ideas of fighting crime and corruption,

? It utilises a nationalist and eurosceptical rhetoric.

The characteristic trait of Polish populism, which makes it different from the populism of other European countries, is the strong reference to Catholicism and the institution of the Catholic Church. It is also characterised by a lack – for obvious reasons – of anti-immigrant discourse.

As mentioned before, Polish right-wing populism is not a unique phenomenon. It is its impact on political reality that is extraordinary. For two years, the coalition government in Poland was run by three groups, which, if one employs European criteria, should be associated with populist, radical right-wing ideology. A representative of one of those parties, the Prawo i Sprawiedliwość, won the presidential election.

What were the reasons behind the electoral successes of the radical parties in Poland? One must look for answers in the beginnings of the economic and political changes which occurred after the fall of the communist regime. Although the authoritarian system was overthrown and the country began to build a market economy and employ democratic institutions and procedures, that did not prevent the public sphere from attaining a quality of exclusiveness, based on the fact that there was no democratic ground upon which to confront the different visions of the transformation. The opponents of the direction of governmental changes in Poland established through an agreement of the elites, were considered “enemies of the indispensable reforms”. Rather than being

divided according to the various visions for transformation, the public sphere became an arena with the “modernisationist” camp on one side, and the “traditionalist” camp on the other.

When in the beginning of the nineties renowned figures of the “Solidarno ” movement, Jan Józef Lipski and Karol Modzelewski, attempted to create a non-postcommunist social democracy, their work met with cold reactions of their former colleagues from the left wing of the democratic opposition. Adam Michnik and Jacek Kuro were among those who refused to join the new formation, the latter maintaining that organising workers into a leftist formation might make it impossible to establish a market economy since it was still in the process of being formed. During the final years of his life, Kuro revised his views and criticised the stance he assumed in the beginning of the nineties. He started to realise the danger behind the anger and frustration of people who were excluded from the benefits of the transformation, being governed by populists.

Professor David Ost formulated a similar opinion in his fundamental book *The defeat of solidarity: anger and politics in postcommunist Europe*. Ost, an American sociologist and political scientist, performed an analysis based on many years of research in Poland. It later turned out to be prophetic: Ost finished his book in April of 2004, while a year later populist parties formed the new Polish government.

In his work, Ost points out that after the year 1989 social indignation was being expressed with the use of right-wing populist terms and was directed against the imagined enemies and institutions of liberal democracy.

In the beginning of the transformation, “Solidarno ” spread a protective layer over market reforms. Rather than addressing specific economic solutions, the union leaders directed the discontent of workers at former communists, communist intelligence agencies and the alleged conspiracies schemed by the elites which ruled the country after 1989.

In the nineties, a coalition of right-wing groups formed around the “Solidarno ” movement. In his public statements, the union leader in charge, Marian Krzaklewski, cared little for the need to respect workers' rights, instead calling for the spreading of Christian values and the punishing of former communists. During the ongoing debate concerning a new constitution, he attacked the project prepared by the liberals and postcommunist social democrats calling it an act that is “atheistic and deprived of God.” He did not acknowledge the chapters concerned with social rights.

The lack of a pluralist public sphere which would serve as an arena to confront the different visions of the transformation—with the participants accepting the principles of liberal democracy--resulted in the channelling of social indignation through an antiliberal populism.

What is interesting, another American scientist, Professor Ira Katznelson, also tried to warn Polish (and not only Polish) liberals of these consequences. In his 1996 book, *Liberalism's crooked circle: letters to Adam Michnik*, he states that democracy requires an ideological dispute. Katznelson wrote: “The absence of a connection between the visions of ideologies and everyday politics disorganises normal day-to-day democratic life and threatens to leave the field of social movements and large-scale collective action to antiliberal mobilizations led by populists” (p. 48-49).

Katznelson's words stand in opposition to the conviction of Polish liberals, who believed in the thesis concerning the “end of history” and the lack of possible alternatives to the direction of change established at the dawn of the Polish transformation.

David Ost rightly notes that: “ (...) for liberal democracy to succeed, class anger is best organized along class lines. For a system in which rights for all citizens are guaranteed and secure, workers need to accept a narrative defining their anger as the result of the economic class divisions and not national, religious or racial divisions. (...) Class conflicts foster liberal democracy for they attempt to solve

disagreements on the way of negotiations held by various groups of people considered—with no exceptions—to be citizens of the same country (pp. 29-30).”

Divergent economic interests might be subjected to democratic negotiations, while a nationalist and racist or fundamentalist policy aims at excluding exterior identities from political unity (polity).

Today we can only speculate about the history of the last two decades had it been possible to create a political formation which would become an advocate for the interest of the workers and organise the anger of those disillusioned with the effects of the transformation, in concord with a liberal-democratic system and not against it.

Nevertheless, there is no doubt that the challenges mentioned by Ost and Katznelson are still relevant today. Although the coalition of populist parties was able to remain in charge of Poland for no longer than two years, Prawo i Sprawiedliwość is still the second largest political force in the country and the main opposition. The ideas expressed by the aforementioned scientists are still missing from the political dispute. Prawo i Sprawiedliwość is still using populist rhetoric to mobilise its voters, while the ruling, conservative-liberal Platforma Obywatelska appears to be the only force capable of preventing Jarosław Kaczyński's formation from returning to power. This dispute, though anti-political in its nature, plays a functional role for both parties.

The political arena described here lacks pluralist debate and the many postulates currently discussed in other European countries.

There are attempts to pluralise the Polish public sphere by non-parliamentary social movements and non-governmental organisations as well as through campaigns focused on a specific cause. Among those are feminist, LGBT and ecological circles, as well as independent labour unions. The Green Party is also active and often successful, despite still being excluded from the political mainstream.

When trying to determine the role of the civic society in the fight against right-wing populism in Poland, one must analyse a number of areas of its activity.

For many years there have been non-governmental organisations functioning in Poland that monitor and expose any occurrences of anti-Semitism, racism or homophobia. The Otwarta Rzeczpospolita (Open Rzeczpospolita) or the anti-fascist association Nigdy Wi cej (Never Again) need to be mentioned here.

The non-governmental organisations are also active in the field of education, battling the deeply-rooted national, ethnic and religious stereotypes in Polish society. Nigdy Wi cej has been closely monitoring the radical Right since the beginning of the nineties, lobbying for changes in Polish law regarding the criminalisation of racist and anti-Semitic activities. It is also issuing a specialist quarterly.

What is interesting, during the 2005-2007 rule of the coalition between Prawo i Sprawiedliwość, Samoobrona and Liga Polskich Rodzin, Nigdy Wi cej was one of the main sources of information for the media concerning many politicians of those parties. There were many people in the government and Parliament with a record of membership in radical, fascist organisations described by Nigdy Wi cej.

During that time, non-governmental organisations and bottom-up civic initiatives inspired social mobilisations against the policies of the radical Right. A relatively wide-reaching mobilisation took place in 2006 against the radical right-wing Minister of Education, Roman Giertych, including middle and high school pupils who organized a group called the Pupils' Initiative. The campaign Giertych Must Go drew a number of progressive, leftist, green and anti-fascist organisations.

The above-mentioned examples of engaging civic groups into fighting occurrences of xenophobia, intolerance, anti-Semitism and racism are extremely important and valuable, as they show that it is possible to mobilise Polish society to defend the rights of minorities and ideas of tolerance and multiculturalism.

This sort of activity, however, is only a counter measure directed against any signs of right-wing extremism and populism. Civic society organisations are unable to start social mobilisations which would genuinely influence the political sphere.

Right-wing populism is for the most part a symptom of a crisis of liberal democracy. Professor Chantal Mouffe, who is a lecturer of political theory at the University of Westminster, points out that: "To a great extent, the success of right-wing populist parties comes from the fact that they articulate, albeit in a very problematic way, real democratic demands which are not taken into account by traditional parties. They also provide people with some form of hope, with the belief that things could be different. Of course it is an illusory hope, founded on false premises and unacceptable mechanisms of exclusion where xenophobia usually plays a central role. But when they are the only channels for the expression of political passions, their pretence to represent an alternative is very seductive. (...) The success of right-wing populist parties is the consequence of the lack of a vibrant democratic debate in our post-democracies. It proves that, far from benefiting democracy, the blurring of the left/right frontier is undermining it" (pp. 71-72).

It would be a success for Polish civic society to radicalise democracy, provide new postulates, ideas and meanings to the political life in Poland, eventually altering the party system. In short, the goal is to politicise Polish politics.

Sources:

De Waele J.M., Pacze niak A. (Eds.). (2003). Populizm w Europie. Defekt czy przejaw demokracji? (Populism in Europe. Defect or token of democracy?). Warsaw.

Mény Y., Surel Y. (Eds.). (2010). Demokracja w obliczu populizmu (Democracy in the face of populism), Warszawa.

Mouffe Ch. (2007). Aktualne wyzwania dla wizji postpolitycznej. (The current challenges for the postpolitical vision) In: Krytyka Polityczna, 11(12).

Katznelson I. (1996). Liberalism's crooked circle: letters to Adam Michnik. Princeton University Press.

Ost D. (2005). The defeat of solidarity. Anger and politics in postcommunist Europe. Cornell University.

Sierakowski S. (2007). W Polsce czyli wszędzie (In Poland, meaning everywhere). In: Michał Syska (Ed.). Ile ojczyzn? Ile patriotyzmów? (How many motherlands? How many patriotisms?). Warsaw.

„NIESPRAWIEDLIWO GŁEB DLA AUTORYTARYZMU:
OD PA STWA OPIEKU CZEGO DO PA STWA
BEZPIECZE STWA”

„ycie jest niepokojem a niepokój jest yciem”. To zdanie zaczerpn łem z ksi ki wybitnego polskiego socjologa, Zygmunta Baumana, „Europa niedoko czona przygoda”¹. Nie przypadkowo Bauman w tej ksi ce podejmuje kwesti l ku, czyli uczucia, które towarzyszy ludzko ci od zawsze. W ksi ce tej autor zastanawia si nad fenomenem Europy i pisze, e Europa w pierwszych trzech dekadach po II wojnie wiatowej wypracowała model społeczno – gospodarczy, który sprzyjał redukowaniu ludzkich l ków. Pa stwo opieku cze ze swoim systemem ubezpiecze społecznych, ze stabilno ci zatrudnienia zapewniły poczucie bezpiecze stwa szerokim grupom społecznym. Pa stwo opieku cze i jego system zabezpiecze społecznych opieraj si na zasadzie solidarno ci, na zasadzie kolektywnego budowania poczucia bezpiecze stwa.

Bauman jednak zauwa a, e u schyłku lat 70. XX wieku wraz z upowszechnieniem si idei neoliberalnych w Stanach Zjednoczonych i Europie Zachodniej dochodzi do demonta u podstawowych instytucji pa stwa opieku czego. Pa stwo opieku cze zaczyna przekształca si w pa stwo bezpiecze stwa. Solidarno zostaje zast piona rywalizacj . Stabilne warunki zatrudnienia zostaj zast pione elastycznymi formami zatrudnienia. Bezpiecze stwo socjalne zostaje zast pione przez niepokój o najbli sz przyszło swoj i własnych rodzin. Mamy do czynienia nie z inkluzj społeczn , która była cech pa stwa opieku czego, ale z coraz szerszymi obszarami społecznego wykluczenia. Ludzie znowu zaczynaj y w l ku.

Najszybciej na now sytuacj zareagował rynek, który postanowił zarobi na ludzkich l kach. St d mieli my i mamy do czynienia z rozwojem sektora usług polegaj cych na dawaniu ludziom poczucia bezpiecze stwa: od rodków bakteriobójczych po armi prywatnych ochroniarzy. Aby zwi kszy popyt na swoje antyl kowe produkty, rynek za pomoc a rozmaitych technik marketingowych skutecznie wzmacnia w ród ludzi (konsumentów) poczucie zagro enia.

Drug sfer , która odpowiedziała na te nowe l ki powodowane demonta em pa stwa socjalnego, były wspólnoty religijne, które wielu grupom społecznym przywróciły poczucie solidarno ci wi zi wspólnotowych. W Polsce tak grup s np. rodziny Radia Maryja, które daj ludziom pozbawionym bezpiecze stwa socjalnego poczucie pewnej solidarno ci, pewnej wspólnotowo ci. Z rozwojem takich nowych form religijno ci mamy do czynienia od 20-30 lat w Stanach Zjednoczonych i w Europie Zachodniej.

Wreszcie na t now sytuacj musiało zareagowa tak e pa stwo. Tym bardziej, e w warunkach globalizacji, w dobie dominacji globalnego kapitału, który nie podlega społecznej kontroli, pa stwo straciło bardzo powa n cz swojej politycznej legitymizacji. Musiało zalegitymizowa si na nowo. Skoro nie odpowiada na zapotrzebowania społeczne, skoro zrzuciło z siebie ci ar zapewnienia bezpiecze stwa socjalnego swoim obywatelom, musiało pokaza , e jednak do czego si przydaje. St d w miejsce opieku czej funkcji pa stwa, pa stwo przyj ło na siebie funkcj zapewnienia bezpiecze stwa osobistego swoim obywatelom. Aby pokaza obywatelom, e jest do czego potrzebne, musiało wykreowa jakie zagro enia (tak jak rynek technikami marketingowymi kreuje popyt na swoje produkty). St d w okresie generalnego spadku liczby przest pstw rz dz cy mówi , e mamy do czynienia z zagro eniem ze strony przest pców. Zagro eniem s tak e imigranci, którzy zabieraj prac , zagro eniem mog by tak e dawni tajni współpracownicy bezpieki, zagro eniem mog by mniejszo ci religijne, etniczne b d mniejszo ci seksualne. W zale no ci od sytuacji danego kraju mo na dowolnie kreowa tego typu zagro enia. Oczywi cie tym nowym funkcjom pa stwa i tym wykreowanym zagro eniom towarzyszy ograniczenie praw obywatelskich. Władzom pa stwowym, które wykreowały owe zagro enia łatwiej jest przekona obywateli do tego, aby zrzekli si swojego prawa do tajemnicy korespondencji, prawa do swobody poruszania si itd.

Pod koniec lat 90. XX wieku, ci zal knieni obywatele, którzy prze ywali przez 30 lat okres wzgl dnego bezpiecze stwa socjalnego postanowili odda swoje głosy na partie socjaldemokratyczne,

licz c, e socjaldemokracja, która była jakby głównym konstruktorem pa stwa opieku czego, przywróci te dawne stosunki społeczne. Przypomn , e pod koniec lat 90. w wi kszo ci krajów Unii Europejskiej władz zdobyli socjaldemokraci. Wi kszo rz dów formowanych u schyłku XX wieku była tworzona lub współtworzona przez polityków lewicy. Przypomn , e tak e w Polsce to okres najwi kszego w historii poparcia dla Sojuszu Lewicy Demokratycznej, si gaj cy ponad 40% społecznego poparcia. Jednakowo schyłek lat 90. to tak e przekształcenia programowe w łonie europejskiej socjaldemokracji. Rok 1999 to rok publikacji „Manifestu Socjaldemokratycznego” Tony’ego Blaira oraz Gerharda Schrödera, a tak e to okres rz dów w Stanach Zjednoczonych Billa Clintona, twórcy koncepcji triangulacji. Ameryka ska triangulacja, brytyjska Trzecia Droga oraz niemiecki Nowy rodek, miały nada socjaldemokracji nowy charakter. A czym było to w rzeczywisto ci? W rzeczywisto ci było to przyznanie racji neoliberalom. Znaczy to: rynek ma zawsze racj . To zreszt słowa przywódcy polskiej socjaldemokracji, przyszłego premiera – Leszka Millera, który wspólnie z przywódcami europejskiej socjaldemokracji skapitulował przed słynnym hasłem Margaret Thatcher – „TINA: there is no alternative” („nie ma alternatywy dla liberalizmu”). Najlepiej postaw europejskich socjaldemokratów charakteryzuje anegdota zwi zana z Tony’em Blairem, który przyjechał którego dnia do Waszyngtonu na seminarium po wi cone odnowie centrolewicy – Trzeciej Drodze. Wszedł do budynku, w którym miała odbywa si konferencja i zapytał si recepcjonisty, w której sali odbywa si dyskusja o Trzeciej drodze. Recepcjonista odpowiedział: prosz pana, tu nie ma adnej trzeciej drogi, tutaj jest jedna droga na wprost. I t anegdot Tony Blair powtarzał na wszystkich spotkaniach, gdzie promował pogl dy zawarte w „Manife cie Socjaldemokratycznym”, wskazuj c, e nie ma innej drogi ni wolny rynek. Ale wielkim uproszczeniem byłoby powiedzenie, e Trzecia Droga czy Nowy rodek to była prosta kontynuacja neoliberalizmu. Faktycznie socjaldemokraci zaakceptowali demonta pa stwa opieku czego i stopniowo komercjalizowali kolejne sfery, ale nie do ko ca si zrzekli warto ci socjaldemokratycznych. Postulat równo ci zast pił

postulat równych szans. Stąd głównym postulatem europejskiej socjaldemokracji była rewolucja edukacyjna. Edukacja miała być tym narzędziem, które miało zapewnić jednostkom rywalizowanie na rynku pracy. Eksperyment ten nie odniósł skutku, bowiem pod rządami Labour Party w Wielkiej Brytanii i SPD w Niemczech nie tylko nie udało się ograniczyć nierówności społecznych, ale w ród najmłodszych pokoleń one nawet wzrosły.

Partie socjaldemokratyczne, partie lewicowe są dzisiaj w odwrocie, natomiast hegemoni na europejskiej scenie politycznej osiągnęły partie prawicowe. Mamy tu do czynienia z nowym fenomenem, a mianowicie z fenomenem nowego populizmu prawicowego, który częściowo przejął elektorat robotniczy. Mam tu na myśli takie ruchy w Europie Zachodniej jak Front Narodowy Le Pena we Francji, Partia Wolności w Austrii, Vlaams Blok w Belgii, Szwajcarska Partia Ludowa, Duńska Partia Ludowa, Partia Prawdziwych Finów, węgierski Jobbik i wiele innych tego typu formacji. W Polsce tak populistyczny, autorytarna reakcja na klęskę neoliberalnej polityki socjaldemokratów było zwycięstwo wyborcze PiS oraz Ligi Polskich Rodzin. Warto, aby zwycięstwo PiS i Lecha Kaczyńskiego rozpatrywać w tym szerszym, europejskim kontekście. Partie prawicowe, a zwłaszcza skrajnie prawicowe, bardzo skutecznie zarządzają ludzkim głosem. Prezentują się jako jedyni „obrońcy i rzecznicy ludu” przeciwko skorumpowanym i wyobcowanym elitom. Choć erują na głębiach wywołanych przez brak bezpieczeństwa socjalnego to przesuwają ciarę dyskusji na kwestie bezpieczeństwa osobistego. Kwestie dotyczące nierówności i praw socjalnych przeniesiono na pole bezpieczeństwa publicznego. Pozwól sobie zacytować fragment programu francuskiej partii UNP – partii gaullistowskiej. „Silniejsi zagrają najslabszym i najbiedniejszym z nas, tym którzy nie potrafią obronić się sami. Przemoc i lekceważenie praw skutecznie niszczy spójność społeczną. Wzrost w społeczeństwie wymaga poszanowania praw. Autorytet państwa i wymiar sprawiedliwości musi sprawić, by każdy odpowiadał za swoje czyny”.² Warto zwrócić uwagę, że francuska prawica mówi, że zagrożeniem dla spójności społecznej nie jest prywatyzacja lub deregulacja rynku, prywatyzacja

usług publicznych, ale przestępstwa. Jarosław i Lech Kaczyński w 2005 roku nie mówili, że głównymi przeszkodami w rozwoju Polski są systemowe problemy polskiej gospodarki, ale „układ”, ta bliżej nieokreślona „szara sieć”, która opłata gospodarkę, która blokuje wzrost gospodarczy.

Zdumiewająca była reakcja środowisk liberalnych, lewicowych na własne klęski oraz sukcesy prawicy, która szermuje językiem autorytarnym, antyliberalnym. Zabrakło jakiegokolwiek autokrytycznej refleksji środowisk liberalnych i socjaldemokratycznych, w Europie (choć to już się od jakiegoś czasu zmienia i pojawia się w łonie lewicy dużo ciekawych debat i analiz) i przede wszystkim w Polsce. Pozwól sobie zacytować słowa jednego z najwybitniejszych polskich polityków, nie wiem czego już eurodeputowanego Bronisława Geremka, który na pytanie o sukcesy wyborcze Haidera w Austrii odpowiedział: „Haider to ani lewica ani prawica, on jest całkowicie poza spektrum politycznym. Haider głosi poglądy sprzeczne z dziedzictwem europejskim”³. Otóż jest to wypowiedź o tyle zdumiewająca, że prof. Geremek był wybitnym historykiem i powinien wiedzieć, że ksenofobia i nacjonalizm także należą do dziedzictwa europejskiego. Potraktowanie sukcesów radykalnej prawicy potraktowano tu jako pozbawiony społeczny i polityczny kontekst sukces, który nie zasługuje na pogłębioną (auto)krytyczną refleksję. Podobnie było w przypadku reakcji na zwycięstwa PiS. Stworzone przez postsolidarnościowe środowiska liberalne oraz postkomunistyczną socjaldemokrację porozumienie Lewica i Demokraci nie pokusiło się o odniesienie się do przyczyn zwycięstw prawicowych populistów. LiD już mówił o obronie demokracji, III RP i demokratycznych instytucji, czyli pojęć do abstrakcyjnych dla osób, które nie należą do beneficjentów transformacji ustrojowej. A to przecież lęk i frustracje wywołane przez niesprawiedliwy społecznie model przemian po roku 1989 dał wiatr w żagle Kaczyńskim i Lepperowi.

Zwycięstwo PiS nie spowodowało w kręgach liberalnych wewnętrznej debaty o własnych ideach i ich wpływie na polskie życie społeczne. Liberalizmów jest przecież wiele. Polscy liberałowie

zdają się popierać najbardziej konserwatywną, prawicową wersję liberalizmu, którą najlepiej chyba oddaje cytat klasyka konserwatywnego Edmunda Burke'a, który mówił, że na rzecze nie spoczywa „obowiązek zapewniania biednym tych niezbędnych rzeczy, które z woli Opatrzności zostały im tymczasowo odmówione. My, ludzie powinniśmy sobie uwiadomić, że nasze nadzieje na złagodzenie polskiego gniewu i zwalczanie wszystkich klęsk, które nas dotykają, musimy pokładać w przestrzeganiu praw handlu, które są prawami natury a w konsekwencji prawami bożymi”⁴. Polskim liberałom, którzy widzą sprzeczność pomiędzy wolnością i równością, a równość jest wrogiem wolności, na pewno są obce słowa brytyjskiego liberała Williama Beveridge'a, który twierdził, że wolność, o którą walczy liberalizm „oznacza wolność od arbitralnej władzy rządu. Oznacza ona wolność od ekonomicznego poddania wobec biedy i nędzy oraz innych społecznych krzywd. Oznacza ona wolność od arbitralnej władzy w jakiegokolwiek postaci. Człowiek głodny nie jest wolny, ponieważ dopóki nie zostanie nakarmiony, nie będzie myślał o niczym innym, jak tylko o tym, aby zaspokoić swoje najpilniejsze potrzeby. Nie jest już człowiekiem a zwierzęciem. Człowiek, który nie może zaprotestować przeciwko temu co uznaje za niesprawiedliwość ze strony pracodawcy czy kierownika, ponieważ boi się popaść w chroniczne bezrobocie, nie jest człowiekiem wolnym”.

Jakie powinny płynąć z tego wnioski dla lewicy?

Lewica musi wiedzieć, że nie da się ochronić wartości demokracji liberalnej, takich jak wolność słowa, wolność jednostki, tolerancja, wielokulturowość, bez zapewnienia bezpieczeństwa socjalnego.

Istotą demokracji jest rywalizacja między różnymi nurtami ideowymi. Zacieranie różnic programowych między partiami politycznymi (dryf ku mitycznemu centrum) powoduje wzrost nieufności obywateli do swych reprezentantów i daje szansę radykałom kontestującym cały system polityczny. Amerykański profesor Ira Katznelson słusznie zauważa, że „nieokreślony pragmatyzm połączony z

demokratycznymi instytucjami nie stanowi recepty na pełne zwycięstwo polityczne. (...) Brak zwizgu pomiędzy ideologicznymi wizjami i biegiem polityki dezorganizuje normalne, codzienne życie demokracji i grozi pozostawieniem sfery ruchów społecznych i szerzej zakrojonych działań zbiorowych antyliberalnym ruchom kierowanym przez sfrustrowanych, wrogich imigrantom populistów, takich jak Jean-Marie Le Pen czy Patrick Buchanan”⁵.

Lewica nie może być establishmentowa. Nieprzypadkowo prawicowi populiści w Europie jak i w Polsce przedstawiają się jako obrońcy ludu. Po przegranych wyborach lider szwedzkich socjaldemokratów Goran Persson stwierdził: „za dużo mówili my o Szwecji, za mało o Szwedach”. Warto zapamiętać te słowa i wyciągnąć z nich wnioski. Tak jest tu w Polsce.

Polska lewica powinna pamiętać, że z badań opinii publicznej wynika, iż zdecydowana większość społeczeństwa jest przywiązana do wartości egalitarnych. Wszelkie badania dotyczące stosunku do dostawności usług społecznych takich jak: edukacja, służba zdrowia wskazują, że Polacy prezentują w tych kwestiach podejście socjaldemokratyczne, egalitarne i lewicowe. Wbrew upowszechnianym w ostatnich latach w debacie publicznej tezę, polskie społeczeństwo nie jest społeczeństwem prawicowym. Obecna dominacja dwóch partii prawicowych nie jest wynikiem dominacji prawicowego wiatopogłodu wśród Polek i Polaków, ale mającej różną rolę słabości obecnej reprezentacji parlamentarnej lewicy.

Kolejnym wyzwaniem dla lewicy jest zmieniająca się prawica. Sarkozy w swych wystąpieniach nie unika odniesień do symboli lewicy, lider brytyjskich konserwatystów mówi o zielonym konserwatyzmie, a Bush jr. Mówił jeszcze niedawno o „współuczynym konserwatyzmie”. Kanclerz Merkel nie stroni od państwowych interwencji w gospodarce, a lider szwedzkiej prawicy mówi ciepło o państwie opiekuńczym. Donald Tusk też jawi się jako polityk ponadideologiczny. Nie forsuje wielkich projektów. On i jego polityczne zaplecze – przede wszystkim minister Michał Boni – operuje technokratycznym

językiem, mówi o modernizacji, gospodarce opartej na wiedzy, spójno i społecznej. Ta nieco postpolityczna prawica staje niezwykle trudnym przeciwnikiem dla lewicy. Lewica musi w jasny sposób pokazać, że za tym neutralnym na pierwszy rzut oka językiem i nowym wizerunkiem kryją się stare, neoliberalne koncepcje.

Na koniec chciałbym wrócić do myśliciela, od którego zacząłem, Zygmunta Bauman, który w toczącej się obecnie dyskusji na temat przyszłości socjaldemokracji opublikował taki krótki esej, w którym napisał, że lewica w obrębie państwa narodowego nie jest w stanie zrealizować swoich postulatów. Ta wizja ma dzisiaj charakter globalny, dlatego socjaldemokracja musi wypracować takie formuły, aby dać globalną odpowiedź na wyzwania współczesnego kapitalizmu. Warto by my w naszych refleksjach programowych mieli także to na uwadze. Dziękuję za uwagę.

OŚRODEK MYŚLI SPOŁECZNEJ IM. FERDYNANDA LASSALLE'A został założony w 2005 roku we Wrocławiu jako niezależne stowarzyszenie, którego celem jest upowszechnianie idei sprawiedliwości społecznej, pokoju, praw człowieka i zrównoważonego rozwoju. Działania Ośrodka służą formułowaniu krytycznych refleksji o współczesnym świecie i jego rozwoju oraz budowaniu ideowej alternatywy dla postulatów konserwatywno-liberalnych i nacjonalistycznych, które dominują w dzisiejszym dyskursie politycznym w Polsce. Funkcjonowanie Ośrodka wzorowane jest na działających w Europie Zachodniej instytucjach typu „think tank”, które pełnią rolę „fabryk idei” dla ruchów społecznych i partii politycznych. Ośrodek realizuje swoje cele poprzez organizację konferencji, seminariów, szkoleń i warsztatów, działalność badawczą, wydawniczą i publicystyczną oraz kampanie społeczne. Dzięki współpracy z lewicowymi fundacjami i instytucjami z innych krajów OMS im. F. Lassalle'a bierze także aktywny udział w europejskiej debacie politycznej i międzynarodowych projektach badawczych.

www.lassalle.org.pl